

KULCSÁR PÉTER
AZ ÓBUDAI EGYETEM HELTAI GÁSPÁR KRÓNIKÁJÁBAN

SZEGED
1972

AZ ÓBUDAI EGYETEM HELTAI GÁSPÁR KRÓNIKÁJÁBAN

Az óbudai egyetem „jegyzésének képe” társtalanul áll. Tudunk ugyan Mátyás ilyenféle terveiről, sőt részbeni megvalósulásukról is, Heltai leírásához fogható ismertetés azonban nem maradt, valószínűtlennek is látszik, hogy az építkezések a megvalósulásnak ebbe a stádiumába eljutottak volna, az alaptétel pedig, hogy tudniillik Mátyás 40 000 hallgató részére készült volna iskolát emelni, éppen hogy képtelen. Nem hihető azonban, hogy a leírás egészében légből kapott. Nyilván kellett lennie vagy valami objektumnak, aminek keletkezését Mátyás személyéhez fűzték, vagy valami rajznak, amit hihettek egy létező tárgy másolatának is. A zavart fokozza, hogy Heltai egymásnak ellentmondó adataiból az építmény helye sem határozható meg: szerinte Budától délre fekszik, északi oldalán azonban a Duna folyik stb. Az érdekes közlés megmozgatta a kutatók fantáziáját, se szeri, se száma a feltevéseknek, melyek Heltai adatait a valósággal egyeztetni igyekeznek.¹

Most kezünkbe került az a latin irat — pontosabban annak kései másolata² —, mely Heltai magyarjának közvetlen forrása volt. A latin és magyar szöveg olyannyira egybevág, hogy összetartozásuk nem vitatható. Minthogy amaz több ponton közelebb áll a geográfiai tényekhez, nem lehet Heltai latinra tett verziója, hanem Heltai ültette magyarra ennek a másolatnak egy őst. Segítségével egyértelműen Budától északra jelölhetjük ki az objektum helyét, ezzel a Krónikában észlelt ellentmondások kiküszöbölődnek. Igaz, a latinban is van némi következetlenség, ez viszont Heltai jóvoltából üthető helyre. A két textus összevetése arra is lehetőséget ad, hogy nagy vonalaiban rekonstruáljuk azt a csakugyan megvolt rajzot, mely után a latin szöveg készült. Két szempontból tartjuk mindezt fölhasználhatónak.

A pontos leírás, sőt rajz segítségével talán könnyebben sikerül fogalmat alkotni arról a valóságos vagy elképzelt épületről, amit csakugyan ábrázolt.

A másik szempont Brodarics tevékenységét illeti. „Ezt hallottam — mondja Heltai — Brodorik István püspöktől, kinél vala az egész épületnek jegyzésének a képe is.” Ez természetesen nem igaz, hiszen tudjuk, hogy kész szöveget fordított magyarra, mégpedig nem a püspök fogalmazványát, mert ezt stílusa, nyelve vitathatatlanul kizárja. Úgy látszik, a kész szöveggel együtt átvette az abban olvasható hivatkozást is. (A mi latin szövegünk másolója ezt nem közli.) Ezek szerint a vázlat Brodarics kezén volt. Össze kell vetnünk ezt azzal a leírással, melyet Magyarország földrajzáról ad a mohácsi csata elbeszélése során, s annak egy eddig figyelembe nem vett mellékletével: Magyarország — azóta sajnos elkallódott — térképével. Brodarics a földrajzi leírást e szavakkal fejezi be: „nos situm eius, ut magis esset conspicuus, in sequenti charta oculis legentium subiicere voluimus”. A hosszú szöveg után ez a „sequens charta” csak rajzot tartalmazhatott, mégpedig olyan térképet, mely 1526/27-es dátumával a legelső lenne a maga nemében. (Lázár deáké csak 1528-as

¹ A kérdés irodalmát összefoglalja Balogh Jolán: *A művészet Mátyás király udvarában*. I. köt. Bp. 1966. 150—151.

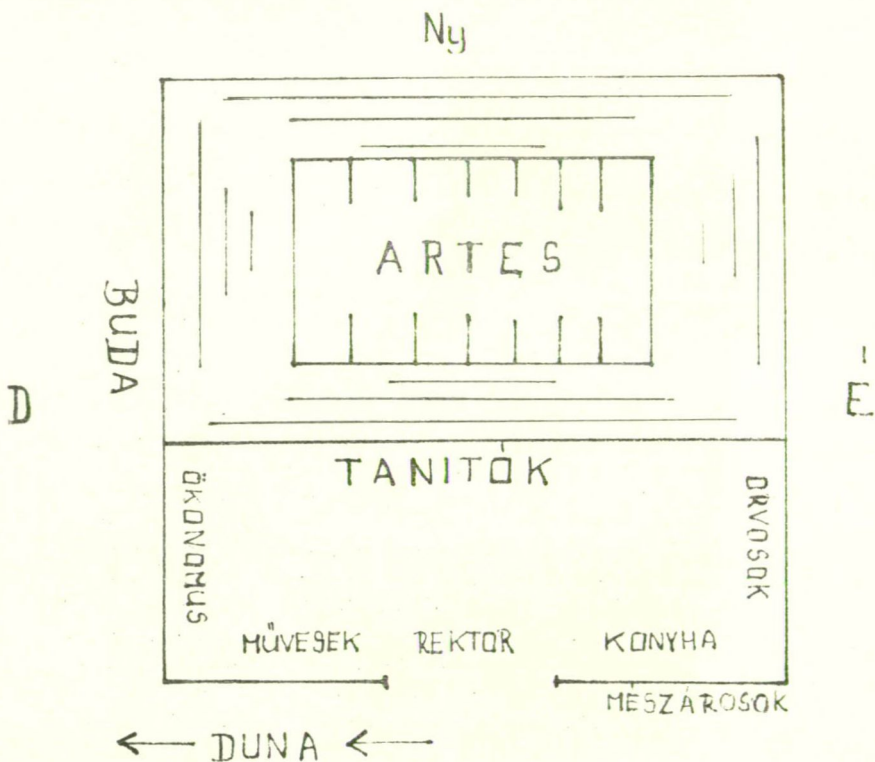
² Budapest, Egyetemi Könyvtár, Kaprinay-gyűjtemény, B. LVIII. tom. 81—85. p.

másolatban maradt fenn.) Megjegyezzük, hogy ezt a mellékletet már az első kiadó sem találta, a többiek sem, ezért az elhangzott elbeszélésre vonatkoztatták, s így is áll valamennyi kiadásban („in precedenti pictura”, ill. „ita subiicere”). Ez az adalék az óbudai mellé állítva a magyarországi térképészet kezdeteit illetően Brodaricsra irányítja a figyelmet.

Minthogy a latin leírás keletkezéséről semmit sem tudunk, meg kell elégednünk szövegének közlésével. Újabb véletlen talán közelebb hozza a megoldást.

DESCRIPTIO FABRICAE ACADEMICAE, QUAM MATTHIAS CORVINUS BUDAE
FUIT MOLITUS

Ad Danubii flumen, qua se Budam ultra³ protendit, perquam lata ac profunda fundamenta eduxerat, quin cuiquam indicium faceret, quale opus animo destinaret.⁴ Ipse tamen structuram omnem praeconceperat, iamque per peritos artifices coniectum erat in chartam exemplum, ad quod omni memoria digna moles strueretur. Referebat id fora bina, superius videlicet alterum, quod Viennam respiceret, longitudine paene immensum, minus aliud et dimidium huius complectens. Illud ita adnotatum erat, ut tribus e partibus validis fornicibus instructa cubilia, quae numero septena sibi incumbebant, ambiretur fenestris partim occiduum solem partim urbem ipsam aut subiectum fluvium respicientibus. Cubilia quini ambitus in se redeuntes excipiebant latis scalis ab imo ad summum ductis connexi, hi eius latitudinis futuri erant, ut universam iuventutem scholasticam recipiendo essent praelectiones audituram. Quo vero praestituto fini essent accomodatioris, ductis

³ Heltainál: „A Duna mellett, Budán alól”.

⁴ Heltai hozzászólás: „és nem mondá senkinek, mit akarna oda csináltatni”.

muris in septem aequa spatia divisurus erat forum, ac in medio spatii cuiusvis parietibus his intercepti columnam erecturus, cui subinde pulpitem insereret, e quo magistri artium diversarum placita discipulis suis enodarent eum in modum, ut ad unam columnam grammatices, dialectices ad alteram, rhetorices ad tertiam, ad quartam arithmetices, musices ad quintam, ad sextam geometriae, astronomiae⁵ denique ad septimam difficultates ab artium harum moderatoribus ac doctoribus explanarentur. Summum columnae cuiusvis cristallina lampas decorata erat, quae sub vesperum accensa moderatoribus non minus ac discipulis lucem preberet, et nocte ipsa vacandi literis faceret copiam. Porro operis huius structuram ita instituire parabat, ut sub fornicibus cubilia intererecta e foro quovis ad Danubium pateret transitus alvi (sit dicto venia)⁶ exonerandi gratia. Qua parte forum maius a minore disiungere meditabatur, ea artium doctores ac magistros domicilia sua habere voluit cubilibus ac conclavibus in eum digestis modum, ut fenestrarum parti occiduum solem versus dispositae forum maius, qua columnas complectebatur, obiceretur, orientem solem respicientibus forum minus, ad meridiem denique vergentibus urbs ipsa opponeretur.⁷ Ad haec minus forum adiecturus erat, quod in latere ad occasum⁸ declinante officinas, cubilia ac conclavia non inegantia contineret. Horum prima medici, pharmacopei ac chirurgi altera, tertia vero aegri occupaturi erant ea ratione, ut singulis cubilia singula conclavia ac officinae obtingerent. Latus secundum cellas vinarias, cubilia, officinas ac conclavia habiturum erat, quae rei familiaris administrator promuscondus ac ii, qui huius obsequiis essent, incoleret. Patrifamilias diversum quoque vinum, cerevisia ac panis magna copia continuoque veniunda fuerant. Pars ad ortum se protendens medio sui portam effecerat, ab ea spatium ad meridiem urbem versus excurrere opificum variorum exornabant domus, in quibus varia fabrefacta venalia prostabant; domicilium tamen in iis figere artificibus interdictum erat. Quod in adversam partem extendebatur Danubium versus, super ipsam portam conclavia ac cubilia perelegantia decorabant academiae ac principis per regnum universum scholae rectori futura usui, hic et potestate suprema scholarum alumnis, magistris ac doctoribus praeesse debuerat. Retracto non nihil a porta loco ad septemtrionem coquinas ac deinceps aedes omnigeno usui servitura positurus erat, induxerat enim in animum ita scholarium providere commodis, ut quadragenis eorum millibus necessaria quaeque supeditarentur, neve eorum procurandorum causa ullus urbem ingredi cogere. Istud ut exequi daretur, duos minori in foro locaturus erat columnas,¹⁰ e quibus per canales aqua se se effunderet, eadem aquae in forum maius derivandae erant, ibique erupturae, tum ternis distinctis locis Danubio se commissurae. In eum vero ordinem aedificium omne digesserat, ut quadragena scholarium millia sinu suo assidue reciperet. Porro cum curos omnes eo intenderet, ut disciplinae vigor scholares inter servaretur inviolatus, sollicite cauturus erat, ut ne apud¹¹ unum quidem pugio reperiretur, tum ut coquinae et rei communis administratoris promptuaria, potum ac edulia abunde subministrarent universis. Hinc et laniorum caetum penes¹² flumen Danubii erigere statuerat, quorum aedibus contermina erat futura platea eorum, qui pinsendo pane occupabantur. In hac quoque mercatus erat exercendus, ad quem comigraturos beneficiis insignibus donare constituerat, ut sic commodius quadragenis millibus illic comorantibus victus supeditaretur. Denique rectoris aut oeconomi munus gerenti ampla addicturus erat latifundia multorum millium redditu adnexo, quo toto orbe elegantia, bonitate ac amplitudine nullum huic suppar esset Athenaeum.

Péter Kulcsár

L'UNIVERSITÉ D'ÓBUDA DANS LA CHRONIQUE DE GÁSPÁR HELTAI

Dans sa Chronique Hongroise, Gáspár Heltai donne une description détaillée du plan du roi Mathias Corvin pour l'Université d'Óbuda. Sur le sujet c'était l'unique document jusqu'à aujourd'hui. L'auteur a réussi à trouver sa source par la découverte d'un texte latin anonyme. En examinant ce texte, l'auteur peut constater que l'Université aurait été bâtie au nord de Buda et que la source du texte anonyme (traduit plus tard en hongrois par Heltai) était l'esquisse d'István Brodaries.

⁵ „matheseos” margón beszúrva; ez Heltainál hiányzik.

⁶ „sit dicto venia” Heltainál nincs meg.

⁷ Heltai hozzátessi: „északra a Dunára”.

⁸ „ad occasum” Heltainál: „az északi oldalban”.

⁹ Heltai: „északra a kapun alól a Duna felől”.

¹⁰ Heltai: „és mindenik oszlopon felylül egy-egy nagy kristályos lámpás volna, melly éjten éjtszaka világoskodnék” — ez nyilván a fentebb mondottak szerint került ide.

¹¹ „ut ne apud” a margón beszúrva.

¹² „penes” a sor fölött beszúrva.

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
(SECTIO PHILOLOGICA)

Nyelv és irodalom. I. 1955.

Nyelv és irodalom. II. 1956.

Irodalom. I. 1958.

Irodalom. II. 1959.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus I. (1960—1961) 1961.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus II. 1962.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus III. 1963.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus IV. 1964.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. V. 1965.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus VI. 1966.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus VII. 1967.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus VIII. 1968.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus IX. 1969.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus X—XI. 1971.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XII. 1972.